

ZAKOPANE – TRADYCJA I TOŻSAMOŚĆ

ZAKOPANE – TRADITION AND IDENTITY

Zbigniew Kęsek
dr inż. arch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego

STRESZCZENIE

Współczesny wizerunek miasta charakteryzują dwa trendy w architekturze i urbanistyce, wyrażają się one tym, co było „wczoraj”, i tym, co jest „dzisiaj”. Miasto doskonale i umiejętnie kształtuje swoją kulturę – kulturę miejsca, nie wykluczając tych wyznaczników by się mogło skrajnych wartości. Nowoczesność wprowadza nowy wizerunek tego, co niedawno było tylko wyobrażeniem jutra, przeszłość natomiast wywołuje uczucie nostalgii, tęsknoty za tym, co kiedyś było czymś wspaniałym. Nabierający tempa postęp sprawi może, że przeszłość przejawiać się będzie jako tajemnica, którą będziemy chcieli odkrywać na nowo. Regionalizm współczesnych miast zbliża nas do wartości, które już kiedyś doceniono tak bardzo, że obecne „dzisiaj” decyduje o tożsamości i kulturze miejsca. Zakopane to miasto, w którym rozważania Umberta Eco są wciąż żywe. Przejście od współczesnej estetyki do architektury z przeszłości można porównać do przejścia od estetyki nowości do estetyki powtórzenia w sztuce. Ten sposób rozumienia teraźniejszości staje się zaproszeniem do twórczej realizacji powtórzeń w architekturze, urbanistyce i kulturze masowej, często przywoływane obrazy z przeszłości sprawiają, że łatwiej zrozumieć to, co jest teraźniejszością. W artykule zaprezentowane będą, na przykładach współcześnie realizowanych obiektów na terenie Zakopanego, poszukiwania regionalnej architektury, nawiązującej do kultury i tradycji miejsca, będących wynikiem twórczej kontynuacji.

Słowa kluczowe: miasto, przeszłość, regionalizm, tożsamość, współczesność.

ABSTRACT

The contemporary image of a city is characterized by two tendencies in architecture and urban planning which manifest themselves between what was “yesterday” and what is “today”. A city perfectly and skillfully shapes its culture – the culture of a place – without excluding these seemingly extreme values. Modernity introduces a new image of what was just a notion of tomorrow, while the past arouses the feeling of nostalgia, a longing

for something once great. Clearly accelerating progress may make the past seem as a mystery we will wish to rediscover. The regionalism of contemporary cities brings us closer to certain values which used to be appreciated so much that the present "today" determines the identity and culture of a place. Zakopane is a town where Umberto Eco's ruminations are still vital. A transition between contemporary esthetics and the architecture of the past could be compared to a transition from the esthetics of novelty to the esthetics of repetition in arts. This manner of comprehending the present becomes an invitation to the creative realization of repetitions in architecture, city planning and mass culture – recalled images from the past make it easier to understand what the present means. This article will present a search for regional architecture which refers to the culture and tradition of a place being the result of creative continuation exemplified by some objects contemporarily implemented on the ground of Zakopane.

Key words: city, contemporaneity, identity, past, regionalism.

1. WSTĘP

Miasto jest efektem różnych ideologii planowania oraz nakładających się na siebie lub współistniejących różnych stylów architektonicznych, które ilustrują najważniejsze problemy każdej epoki. Tak ukształtowana przestrzeń miejska jest wielowarstwowym i wieloaspektowym lustrem teraźniejszości.

Historię każdego miasta tworzy zespół zdarzeń rozgrywających się w czasie i przestrzeni, miasto na tej płaszczyźnie jest doświadczane, przeżywane i rozumiane. Formy doświadczania przestrzeni miejskich łączą się z wyobrażeniami na temat fundamentalnych aspektów życia w mieście, kształtując opinię o charakterze życia miasta oraz o tym, co miastu jest właściwe. Na tej płaszczyźnie duch krajobrazu, doświadczenie geometrii form przestrzennych miasta oraz przeżycia przebywających w nim ludzi stanowią jednolitą całość.

Formy występujące w przestrzeniach urbanistycznych inspirują potrzebę utożsamiania się człowieka z otoczeniem, przyczyniając się do umocnienia tak ważnej dla każdej społeczności tożsamości. Jest ona kształtowana przede wszystkim przez pragnienie identyfikacji człowieka z otoczeniem, która zaistnieje tylko wtedy, kiedy otoczenie jest fascynujące, a więc tylko wtedy, gdy formy w nim występujące są atrakcyjne architektonicznie. Niejednokrotnie są to wysokiej klasy zabytki, historyczne centra miast, ale także współczesne obiekty architektoniczne. Obiekty historyczne współtworzą nastrój i charakter miasta, ich dopełnieniem są formy współczesne, które stanowią wyraźny kontrast dla obiektów o wartościach zabytkowych.

Architektura od zawsze miała zachwycać, budzić emocje i zaspokajać potrzeby użytkowników. Współczesność dyktuje nowe wymagania związane z postępem nauki, rozwojem techniki budowania i rosnącą świadomością społeczeństwa. Zmiany wizualne w sferze twórczości architektonicznej, spowodowane przez ewolucję technologii, materializują się przede wszystkim w kształtowaniu współczesnej bryły oraz w nowych formach elewacji i detalu. Niezależnie jednak od postępu technologii w dziedzinie architektury bardzo istotną pozostaje ciągle strona wizualna, sfera kompozycji i estetyki obiektów.

Współczesna architektura występuje również w przestrzeniach publicznych o znaczeniu historycznym, których charakter jest niezmienny, ich funkcją było, jest i będzie zaspokajanie potrzeb człowieka, zachęcanie go do kontaktów społecznych. Istnieje wiele przykładów atrakcyjnych współczesnych form tworzących tożsamość miejsca albo ją współtworzących. Świadczy to o celowości prób wprowadzania nowych, atrakcyjnych rozwiązań w historycznie ukształtowane otoczenie. Nowe, niepowtarzalne formy także decydują o indywidualnym charakterze miasta, kształtując jego tożsamość. Nie tylko zabytki, ale także współczesne rozwiązania wpływają pozytywnie na atrakcyjność otoczenia.

2. TŁO HISTORYCZNE

Przedstawiony powyżej temat jest wyrazem trwającego od dłuższego czasu przewartościowania w sferze dotyczącej współczesnej architektury. Ideą tej zmiany świadomości jest odnowa środowiska człowieka m.in. przez humanizację architektury. Jest to spójne z potrzebą tworzenia charakteru architektury w zgodzie z inspiracją miejsca, architektury eksponującej walory środowiska naturalnego i kulturowego. Odrębności regionalne, powrót do wątków swojszczyzny – to cechy, które charakteryzują architekturę współczesną. Wymienione wyżej zjawiska szczególnie wyraziście rysują się na terenach o wysokich walorach przyrodniczych, o bogatych zasobach kulturowych, takich m.in. jak Zakopane oraz region Podhala. Krajobraz kulturowy tworzą zarówno dzieła natury, jak i człowieka, wzajemnie od siebie zależne i wzajemnie się uzupełniające. Kształtują go m.in.: warunki geofizyczne terenu, zasoby mineralne, klimat, ale również osadnictwo odzwierciedlające systemy społeczno-polityczne, gospodarkę, stosunki etniczne i demograficzne. Oblicze kulturowe każdego kraju jest więc zapisem historii. Na jego kształt i cechy oddziaływały w ciągu wieków miejscowe warunki, zarówno naturalne, jak i będące wynikiem działalności człowieka.

Podhale jest jednym z kilku regionów Polski, na których terenie w ciągu wieków wytworzył się specyficzny, unikalny styl architektoniczny, wyrażający się przede wszystkim w budownictwie i sztuce ludowej. Jednorodność czynników oddziałujących na charakter oblicza kulturowego oraz podobieństwo historycznych dzieł zdecydowały o wykształceniu się cech wspólnych dla poszczególnych regionów i krajów, stanowiąc o ich dorobku i tożsamości. Na obszarze Podhala wśród naturalnych cech krajobrazu elementem w sposób szczególnie wyrazisty eksponującym znamiona kulturowe jest budownictwo drewniane. Właściwości materiału, logika funkcji i konstrukcji budowli drewnianych decydowały w znacznym stopniu o formach i przemianach w zależności od potrzeb czasu i miejsca. Na charakter drewnianego budownictwa Podhala nie bez wpływu pozostawał jakże trudno uchwytny *genius loci*, narzucający im specyficzne piękno i wpływający na wykształcenie się cech wspólnych, powstających tam obiektów (Ryc. 3). Tę oryginalność budownictwa podhalańskiego pierwszy dostrzegł Stanisław Witkiewicz, który zaprojektował a następnie wybudował pierwszy domu w stylu zakopiańskim, „Kolibę” (Ryc. 4), spełniający wymogi nowej funkcji w tradycyjnym domu góralskim, w związku z licznie przybywającymi do Zakopanego kuracjuszami oraz turystami odkrywającymi uroki gór. Od tego momentu na obszarze Podhala zaczęły powstawać liczne budynki naśladujące nowy sposób budowania (Ryc. 5). Następstwa tych zmian widoczne są do dziś, przejawiają się w licznie powstających budynkach mieszkalnych, a zwłaszcza mieszkalno-pensjonatowych, przystosowanych do celów rozwijającej się turystyki i rekreacji (Ryc. 6.)

3. ARCHITEKTURA ZAKOPANEGO XX I XXI WIEKU

Jak już wspomniałem powyżej, miejscowe zasoby naturalne oraz klimat zadecydowały w znacznym stopniu o technice i formach powstających obiektów, nie znaczy to, że nie dokonywano prób przetransformowania elementów budownictwa drewnianego do budownictwa murowanego. Liczne przykłady tego typu działań, do dziś istniejące, możemy znaleźć na terenie Zakopanego, które w tym regionie było głównym ośrodkiem uzdrowiskowo-wypoczynkowym na przełomie i początku XX w. (Ryc. 7, 8, 9, 10) Po okresie lat 70., w którym to nasiliło się zainteresowanie Zakopanem oraz regionem Podhala, zwłaszcza pod kątem rekreacji i turystyki, pozostały na terenie Podhala liczne budynki mieszkalne z pokojami przeznaczonymi na sezonowy wynajem, które charakteryzowały się przesadnie rozbudowanym dachem, najczęściej budowanym czy rozbudowywanym bezprawnie. Budowane one były przeważnie jako obiekty murowane z elementami ozdobnymi więźby dachowej. Ta sytuacja przyczyniła się do zagubienia w budownictwie tego regionu tak charakterystycznych cech, jak skala obiektu czy specyficzny klimat, który był odbierany jako wyjątkowy w skali kraju. Tę patologiczną sytuację uregulowano przepisami budowlanymi i zapisami w planie ogólnym miasta w latach 90. Określały one

szczegółowo parametry techniczne i sposób kształtowania budynku na terenie Zakopanego, a także miejscowości sąsiednich.

Zapoczątkowany w 1989 r. w Polsce proces zmian w życiu społecznym i gospodarczym odcisnął także swoje piętno na obliczu tworzonych i wznoszonych w tym okresie obiektów architektonicznych (Ryc. 11, 12). Związane to było z ówczesnym rozwojem cywilizacyjnym naszego kraju, ułatwionym przepływem informacji, dostępem do najnowszych technologii, a także odmiennym sposobem relacji pomiędzy inwestorem, architektem i wykonawcą. Znaczący wpływ na tę zmianę sposobu budowania w latach następnych aż do dziś miała i ma ewolucja świadomości inwestorów co do potrzeb i wymagań turystów, którzy coraz liczniej zaczęli odwiedzać ten region (Ryc. 13, 14). Obecnie na tym obszarze turyści nie szukają wyłącznie warunków klimatycznych, jak to było na początku wieku, ale przede wszystkim doznań estetycznych czy specyficznego klimatu, jaki niesie ze sobą miejscowa kultura, i co się z tym wiąże, także swoistego budownictwa tego regionu, którego charakterystyczną cechą jest użycie drewna. Powyższe wymagania, a także coraz większa konkurencja na rynku hotelarskim przyczyniły się do tego, że oprócz budownictwa murowanego coraz więcej powstaje budynków mieszkalnych czy pensjonatowych wykonanych z drewna. Różnią się one coraz bardziej od wzorców z początku wieku zaprojektowanych przez Stanisława Witkiewicza, niemniej jednak ich cechami charakterystycznymi są malowniczość i bajkowość, co jest odpowiedzią na wymagania licznie przybywających w tamte strony turystów (Ryc. 15, 16). Jest to specyficzny typ architektury, który w pewnym sensie kontynuuje styl budowania na tym obszarze, czerpiąc inspirację zarówno z historii, jak i tradycji tego regionu, wplatając nowatorskie wątki, bardziej lub mniej udane rozwiązania [1, s. 76] (Ryc. 17, 18).

4. METODA BADAWCZA

Z punktu widzenia architekta zajmującego się współczesną architekturą dostrzegam brak w tym rejonie, poza nielicznymi przykładami, działań zmierzających do próby wypracowania nowoczesnych form architektonicznych, które z jednej strony uszanowałyby specyficzny klimat tego regionu, a z drugiej wprowadziły formy współczesne, nowoczesne technologie, które na równi z architekturą regionalną charakteryzowałyby budownictwo tego obszaru. [2, s. 88–93]. Nasuwa się więc pytanie, czy istnieją jakieś charakterystyczne elementy tychże budowli, które świadczyłyby o ich odrębności, jakie wymogi kompozycji i estetyki powinien spełniać budynek, aby w sposób jak najbardziej doskonały wyrażał klimat tego regionu. Z początkiem 2000 r. podjąłem próbę określenia i usystematyzowania czynników decydujących o regionalnym charakterze współczesnych obiektów oraz wyodrębnienia i porównania tych cech. Powstała metoda badawcza, która jeśli chodzi o zakres tematyczny, koncentruje się na analizie obiektów pod względem budowy formy i zastosowanych materiałów, które to elementy uznałem za decydujące o charakterze architektury. Przy doborze przykładów zestawione zostały charakterystyczne obiekty historyczne budownictwa sakralnego, występujące na omawianym obszarze, będące przykładami różnych trendów. Natomiast spośród obiektów współczesnych zostały wybrane te, które są wybitnymi realizacjami, stanowiącymi pozytywne trendy wielokierunkowych poszukiwań współczesnej formy obiektów sakralnych. Analizie zostały poddane trzy obiekty historyczne zlokalizowane na tym obszarze, tj.: 1. kościół pw. św. św. Szymona i Judy ap. w Białce Tatrzańskiej, 2. kościół pw. św. Klemensa (obecnie Matki Boskiej Częstochowskiej) przy ul. Kościeliskiej w Zakopanem, 3. kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa w Jaszczurówce. Obiekty te zostały wybrane, jako szczególnie charakterystyczne, a zarazem reprezentujące odrębne style, które wykształciły się na obszarze Zakopanego i skalnego Podhala. Na podstawie w ten sposób przyjętych kryteriów przeanalizowano trzy obiekty współczesne, tj.: 1. kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bukowinie Tatrzańskiej, 2. kościół Matki Bożej Cudownego Medalika na Olczy, (Ryc. 1). 3. kościół Świętego Krzyża przy ul. Zamoyskiego w Zakopanem. Następnie te obiekty porównano pod względem budowy formy, zastosowanych materiałów oraz kształtowania przestrzeni

z obiektami historycznymi, mając świadomość postępu technicznego, współczesnych wymogów funkcjonalnych oraz odmiennego sposobu życia we współczesnym świecie. (Tab.1) Aby wykazać związek zabytkowych obiektów z obiektami współczesnymi zostały dokonane zestawienia tabelaryczne poszczególnych kryteriów oceny i sprawdzono, w jakim stopniu występuje ich podobieństwo. (Tab.2) Wybrane przykłady zostały przedstawione zarówno w formie graficznej, (Ryc. 2), jak i opisowej. Efektem tych porównań jest klasyfikacja i zestawienie czynników świadczących o związku współczesnych obiektów z architekturą historyczną, decydujących o regionalnym charakterze tych obiektów. Przeprowadzone analizy mają służyć wyodrębnieniu cech najczęściej występujących w kompozycji formy architektonicznej. Częstotliwość ich występowania jest potwierdzeniem empirycznym słuszności zastosowania określonego typu rozwiązania.

Przedstawiona powyżej metoda pozwala na analizę charakterystycznych obiektów historycznych istniejących na danym terenie i sformułowania wytycznych projektowych dla nowych obiektów w celu uzyskania optymalnego rozwiązania projektowego. Obiekt projektowany, które spełniałby kryteria wynikające z analizy, mógłby się stać twórczą kontynuacją stylu i charakteru budownictwa występującego na analizowanym terenie. Przyczynić się do odrębności poszczególnych rejonów kraju, co w erze globalizacji i unifikacji jest cechą coraz częściej pożądaną przez człowieka. Celem mojej pracy nie było danie ostatecznej recepty na projektowanie tego typu obiektów, lecz zaprezentowanie metody badawczej, która mogłaby być przydatna podczas pracy projektowej, oraz zwrócenie uwagi na cechy charakterystyczne budynków.

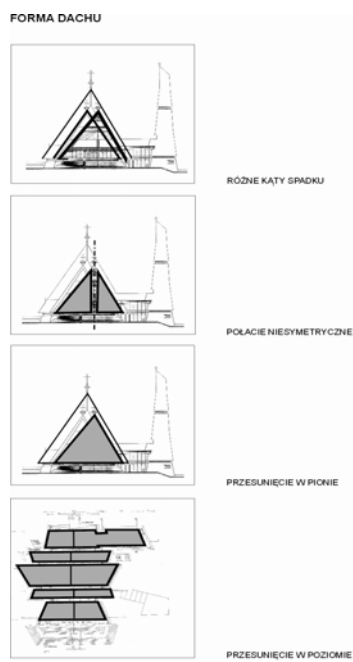
Poniżej przedstawiono zastosowany sposób przedstawienia analizy w formie tabelarycznej i graficznej odnoszący się do jednego z wyżej wymienionych kryteriów, a mianowicie formy obiektów współczesnych [3, s. 100, 232].

Analiza – obiekty współczesne – kościół Matki Bożej Cudownego Medalika na Olczy

Ryc. 1. Dokumentacja fotograficzna. Źródło: [3, s. 100]

Fig. 1. Photographic documentation. Source: [3, p. 100]

Ryc. 2. Analiza graficzna – forma (zastosowany sposób przedstawienia analizy w formie graficznej). Źródło: [3, s. 323]

Fig. 2. Graphic analysis – form (applied method to present analysis in graphic form). Source: [3, p. 323]

Ryc. 3. Tradycyjny budynek mieszkalny w Zakopanem, ul. Kościeliska. Źródło: fot. autor

Fig. 3. Traditional residential building in Zakopane, Kościeliska street. Source: photo by author

Ryc. 4. Pierwszy dom wybudowany w stylu zakopiańskim „Koliba”. Źródło: fot. autor

Fig. 4. „Koliba” – first house built in Zakopane style. Source: photo by author

Ryc. 5. Budynek mieszkalny w stylu witkiewiczowskim w Zakopanem, ul. Kościeliska. Źródło: fot autor

Fig. 5. Residential building in „Witkiewicz” style in Zakopane, Kościeliska street. Source: photo by author

Ryc. 6. Współczesny budynek mieszkalny nawiązujący do stylu witkiewiczowskiego w Zakopanem. Źródło: fot autor

Fig. 6. Contemporary residential building referring to „Witkiewicz” style in Zakopane. Source: photo by author

Analiza tabelaryczna

Tab. 1. Forma (zastosowany sposób przedstawienia analizy w formie tabelarycznej).

Table 1. Form (applied method to present the analysis in tabular form).

OBIEKT – BRYŁY / BUILDING – SOLID	B.T	Z.O	Z.K
Kościół jednonawowy / one nave church	.....	.....	
Kościół wielonawowy / church with multiple aisles			.....
Bryła zwarta (jednolita) / compact solid (uniform)	.....		.....
Rozczłonkowany / fragmented		.....	
Jednobryłowy / monolithic design			
Wielobryłowy / with multiple solids	.....	.....	.....
Przesunięcie brył w pionie / vertical displacement of solids	.....	.....	
Przesunięcie brył w poziomie / horizontal displacement of solids		.....	.....
Forma prostokątna / rectangular form	.....		
Forma wielokątna, obła / polygonal, rounded form		.....	.....

Kościół z przedsionkiem wejściowym / church with vestibule entrance	.....	.....	.....
Kościół bez przedsionka wejściowego / church without vestibule entrance			
Kościół z zakrystią oraz pomieszczeniami pomocniczymi / church with sacristy and auxiliary spaces	.....	.....	.....
OBIEKT – DACH / BUILDING – ROOF			
Dwuspadowy / gable roof		.....	
Wielospadowy / multi-hipped roof	.....		.....
Jednolity / uniform	.....		.....
Rozczłonkowany / fragmented		.....	
Strzelisty (> 48) / soaring (> 48)	.....	.....	.....
Łagodny (< 48) / mild (< 48)			
Jednakowe kąty spadku / equal angles of drop	.....		.....
Różne kąty spadku / different angles of drop		.....	
Połączenie symetryczne / symmetric roof slopes			
Połączenie niesymetryczne / unbalanced roof slopes	.....	.....	.....
Przesunięte w pionie / shifted vertically	.....	.....	
Przesunięte w poziomie / shifted horizontally		.....	.....

Źródło: [3, s.265]

Source: [3, p .265]

LEGENDA:

B.T. – kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bukowinie Tatrzańskiej.

Z.O. – kościół Matki Bożej Cudownego Medalika na Olczy.

Z.K. – kościół Świętego Krzyża przy ul. Zamoyskiego w Zakopanem.

LEGEND:

B.T. – Church of the Sacred Heart of Jesus in Bukowina Tatrzańska.

Z.O. – Church of Our Lady of the Miraculous Medal on Olcza.

Z.K. – Church of the Holy Cross on Zamoyskiego street In Zakopane.

Tab. 2. Zestawienie czynników decydujących o regionalnym charakterze obiektów sakralnych.

Table 2. Summary of the factors influencing the regional nature of the sacral objects.

OBIEKT – BRYŁA / OBJECT – SOLID	WYSTĘPOWANIE/OCCURANCE
Kościół jednonawowy / one nave church	2/3
Kościół wielonawowy / church with multiple aisles	1/3
Bryła zwarta (jednolita) / compact solid (uniform)	2/3
Rozczłonkowana / fragmented with multiple solids	1/3
Jednobryłowy / monolithic design	0/3
Wielobryłowy / with multiple solids	3/3
Przesunięcie brył w pionie / vertical displacement of solids	2/3
Przesunięcie brył w poziomie / horizontal displacement of solids	2/3
Forma prostokątna / rectangular form	1/3

Forma wielokątna, obła / polygonal, rounded form	2/3
Kościół z przedsionkiem wejściowym / church with vestibule entrance	3/3
Kościół bez przedsionka wejściowego / church without vestibule entrance	0/3
Kościół z zakrystią oraz pomieszczeniami pomocniczymi / church with sacristy and auxiliary spaces	3/3
OBIEKT – DACH / OBJECT – ROOF	WYSTĘPOWNIE/OCCURANCE
Dwuspadowy / gable roof	1/3
Wielospadowy / multi-hipped roof	2/3
Jednolity / uniform	2/3
Rozczłonkowany / fragmented	1/3
Strzelisty (> 48) / soaring (> 48)	3/3
Łagodny (< 48) / mild (< 48)	0/3
Jednakowe kąty spadku / equal angles of drop /	2/3
Różne kąty spadku / different angles of drop	1/3
Połączenie symetryczne / symmetric roof slopes	0/3
Połączenie niesymetryczne / unbalanced roof slopes	3/3
Przesunięte w pionie / shifted vertically	2/3
Przesunięte w poziomie / shifted horizontally	2/3

Źródło: [3, s. 275]

Source [3, p. 275]

5. ZAKOŃCZENIE

Architektura jest lustrem każdej epoki, odzwierciedla gusty, mody, potrzeby użytkowników, ale również potencjał techniczny, sytuację ekonomiczną, społeczną i polityczną. *Architektura jest wszechobecna, towarzyszy nam odkąd istniejemy, żyjemy z nią i w niej, w niej się rodzimy i umieramy, jest naszym otoczeniem, bliższym i dalszym. Żyjemy w jej wnętrzu będąc w środku (budynku) i jej zewnątrz (poza budynkiem, ale i w jego orbicie), dlatego każdy z nas powinien nosić w sobie chęć odkrywania jej wszystkich tajemnic* [4, s.17]. Architektura z przeszłości jest na tyle silna, że często nowe obiekty do niej nawiązują, wzmacniając styl i charakter danego regionu. Obok wielkiej architektury, tworzonej przez wybitnych architektów, powstawało zawsze i powstaje nadal to, co nazywamy budownictwem tradycyjnym. Nie stanowi ono przeciwieństwa wielkiej architektury, ale *jest zjawiskiem równoległym rozwijającym się własnym rytmem i żyjące własnym życiem* [5, s.78]. Architektura współczesna, nawiązując do tego, co było i co wpisało się w historię i kulturę miejsca, staje się znakiem rozpoznawalnym, zapewniając ciągłość tradycji, której przejawem jest idea *slow design*. Prowadzi ona do architektury wernakularnej, czyli tej, którą można nazwać rodzinną, ojczystą. Przykładów atrakcyjnej współczesnej formy decydującej o tożsamości miejsca lub współtworzącej jego tożsamość jest wiele. Przesądza to o celowości podejmowania prób wprowadzania atrakcyjnych nowych rozwiązań w historycznie ukształtowane otoczenie. Nowe, niepowtarzalne formy na równi z historycznymi decydują o odrębności o indywidualnym charakterze danego miasta, kształtując jego tożsamość. Według definicji Władysława Tatarkiewicza: *dzieło sztuki jest odtworzeniem rzeczy bądź konstrukcją form, bądź wyrażeniem przeżyć, jednakże tylko takim odtworzeniem, taką konstrukcją, takim wyrazem, jakie są zdolne zachwycać bądź wstrząsać* [6, s.101].

Ryc. 7. Budynek usługowy nawiązujący do stylu witkiewiczowskiego w Zakopanem, ul. Krupówki. Źródło: fot. autor

Fig. 7. Service building referring to "Witkiewicz" style in Zakopane, Krupówki street. Source: photo by author

Ryc. 8. Budynek pensjonatowy nawiązujący do stylu witkiewiczowskiego w Zakopanem, Kościelisko. Źródło: fot. autor

Źródło: fot. autor

Fig. 8. Boarding house referring to "Witkiewicz" style in Zakopane, Kościelisko. Source: photo by author

Ryc. 9. Budynek hotelowy nawiązujący do stylu witkiewiczowskiego w Zakopanem, ul. Krupówki. Źródło: fot. autor

Fig. 9. Hotel building referring to "Witkiewicz" style in Zakopane, Krupówki street. Source: photo by author

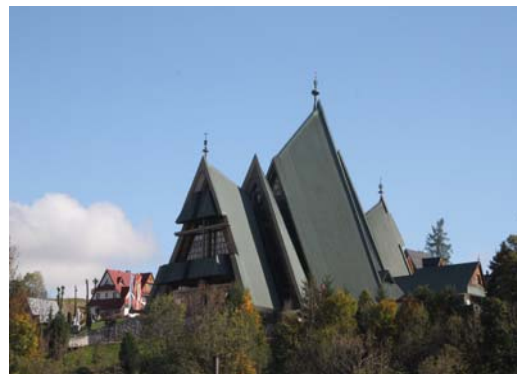
Ryc. 10. Budynek pensjonatowy w stylu zakopiańskim w Zakopanem, ul. Krupówki. Źródło: fot. autor

Fig. 10. Boarding house in Zakopane style in Zakopane, Krupówki street. Source: photo by author

Ryc. 11. Współczesny budynek sakralny w Zakopanem, ul. Zamoyskiego. Źródło: fot. autor

Fig. 11. Contemporary sacral building in Zakopane, Zamoyskiego street. Source: photo by author

Ryc. 12. Współczesny budynek sakralny w Zakopanem, Olcza. Źródło: fot. autor

Fig. 12. Contemporary sacral building in Zakopane, Olcza. Source: photo by author

Ryc. 13. Współczesny budynek usługowy w Zakopanem, ul. Krupówki – połączenie nowoczesności z tradycją. Źródło: fot. autor

Fig. 13. Contemporary service building in Zakopane, – Krupówki street – combination of modernity with tradition. Source: author

Ryc. 14. Współczesny budynek handlowy w Zakopanem, ul. Krupówki – poszukiwanie nowej formy. Źródło: fot. autor

Fig. 14. Modern commercial building in Zakopane, Krupówki street – searching for new forms. Source: photo by author

Ryc. 15. Współczesny budynek pensjonatowy w Zakopanem, Kościelisko – nawiązanie do tradycji. Źródło: fot. autor

Fig. 15. Contemporary boarding house in Zakopane, Kościelisko – reference to tradition. Source: photo by autor

Ryc. 16. Współczesny budynek mieszkalny w Zakopanem, Kościelisko – poszukiwanie współczesnych form budownictwa tradycyjnego. Źródło: fot. autor

Fig. 16. Contemporary residential building in Zakopane, Kościelisko – searching for modern forms of traditional building. Source: photo by author

Ryc. 17. Współczesny budynek mieszkalny w Zakopanem, – Kościelisko – poszukiwanie współczesnych form budownictwa tradycyjnego. Źródło: fot. autor

Fig. 17. Contemporary residential building in Zakopane Kościelisko – searching for modern forms of traditional building. Source: photo by author

Ryc. 18. Współczesny budynek hotelowy w Zakopanem, Jaszczurówka – nawiązanie do tradycji, połączenie nowoczesności z tradycją. Źródło: fot. autor

Fig. 18. Contemporary hotel building in Zakopane, Jaszczurówka – reference to tradition. Combination of modernity with tradition. Source: photo by autor

ZAKOPANE – TRADITION AND IDENTITY

1. INTRODUCTION

City, is a result of various planning ideologies and overlapping or co-existence of different architectural styles that illustrate the main issues of each era. So shaped urban space is a multi-layered and multi-aspect mirror of the present.

The history of each city is shaped by a number of events, unfolding in time and space, therefore in this respect town is experienced, lived and understood. Forms of experiencing urban spaces combine with the ideas of the fundamental aspects of life in the city, forming an opinion on the life of the city and what is appropriate for it. Therefore the spirit of the landscape, the experience of the geometry of spatial forms of the city and the encounters of the people residing, create a uniform whole.

Forms occurring in urban areas inspire the need of identification with the environment, and thus contribute to the strengthening of the identity -so important for every community. It is shaped primarily by the desire to identify with the environment, which arises only when the environment is fascinating and so only when the forms present in its space consist of attractive architectural structures. The often include high-class monuments, historic city centers, but also contemporary architectural objects. Historical buildings co-create atmosphere and character of the city, complemented by contemporary forms, which are a stark contrast to the objects of historical value.

Architecture has always aimed to astonish, arouse emotions and satisfy the needs of the users. The present dictates new requirements relating to the progress of science, the development of building techniques and growing awareness of the society. Visual changes in the field of architectural creation, caused by the evolution of technology, manifest themselves primarily in the shaping of modern blocks, as well as new forms of elevation and detail. Regardless of the technological advancements, visual side, the sphere of composition and aesthetics of objects still remains vital for architecture.

Contemporary architecture is also present in the public spaces of historical nature, which character remains unchangeable, while their function was, still is and will be, to meet human needs and encourage him to social contacts. There are many examples of attractive contemporary forms shaping or co-shaping the identity of the place. It demonstrates the usefulness of attempts of introducing interesting, new developments into the historically shaped environment. New, unique forms also determine the individual character of the city, shaping its identity. Not only the monuments, but also contemporary solutions have a positive impact on the attractiveness of the surroundings.

2. HISTORICAL BACKGROUND

The issue presented above is an expression of the ongoing re-evaluation in the field of contemporary design. The idea behind this change of the awareness is the renewal of human environment, through, inter alia, humanization of the architecture. It is consistent with the need to create the character of architecture in harmony with the inspiration of the space, design expressing the values of natural and cultural environment. Regional autonomies, the return to homely surrounding topics - are the features that characterize contemporary architecture. The above-mentioned phenomenon are particularly clearly distinguished in areas of high, natural value, rich cultural resources, such as, inter alia, Zakopane and region of Podhale. The cultural landscape is created both by works of nature and man, interdependent and complementary. It is shaped, among others by: geophysical conditions of the terrain, mineral resources, climate; but also settlement reflecting socio-political system, economic, demographic and ethnic relations. Therefore the cultural face of each country is a record of its history. Its shape and characteristics were influenced over the centuries by local conditions, both derived from nature, and as a result of human activity.

Podhale is one of the few regions in the Polish area, in which, over the centuries, a specific, unique architectural style, expressed primarily in the construction and folk art was created. The homogeneity of the factors affecting the cultural character and the similarity of historical events determined the formation of common features of various regions and countries, shaping their heritage and identity. In the area of Podhale, among the natural features of the landscape, wooden constructions became the element that in

particular highlights cultural characteristics. Material properties, logic of functions and construction of wooden structures to a large extent affected the changes and forms according to the needs of time and place. The character of wooden construction of Podhale was also influenced by elusive *genius loci*, imposing the specific beauty and affecting the formation of common features of created objects (Fig. 3). This originality of the Tatra construction was first noticed by Stanislaw Witkiewicz, who designed and then built "Koliba" – the first house in the Zakopane style (Fig. 4) meeting the requirements of the new features in a traditional mountain home, evoked by a large numbers of patients arriving to Zakopane, as well as tourists discovering the beauty of the mountains. Since that moment, numerous buildings imitating the new style were created in the area of Podhale (Fig. 5). The consequences of these changes are visible to this day, manifested in numerous residential and residential-boarding houses adapted especially for the purpose of developing tourism and recreation (Fig.6).

3. ARCHITECTURE OF ZAKOPANE XX AND XXI CENTURY

As I have already mentioned, local natural resources and the climate determined to a large extent technology and form of emerging objects; however it does not mean that there were no attempts to transform elements of wooden construction into brick. Numerous examples of this type of action, still existing, can be found in Zakopane, which was the main recreation-spa resort in the region in the late and early twentieth century. (Fig. 7, 8, 9, 10). After the 70s, when interest in Zakopane and Podhale region intensified, especially in terms of recreation and tourism, there are numerous residential buildings left, with rooms designed for seasonal rental, characterized by overly extensive roof, most commonly built or extended unlawfully. They were mostly built as brick objects with decorative elements of the roof framework. This situation has contributed to the loss of such characteristic features of the regional construction as; the scale of the object, or a specific atmosphere, which was perceived as unique in the country. This pathological situation was settled by building regulations and provisions in the general plan of the city in the 90's. They established in detail the technical parameters and method of forming a building in Zakopane and the neighboring village.

Initiated in 1989 in Poland process of changes in social and economic life has also left its mark on the architectural objects created and constructed in that period. (Fig. 11. 12) It stemmed from the development of civilization of our country, facilitated flow of information, access to the latest technology as well as different relationship between the Investor, Architect and Contractor. Significant impact on this different way of building in the following years until today, has had evolution of the awareness of Investors, conscious of the needs and requirements of the tourists who in increasing numbers began to visit the region (Fig. 13, 14). Currently, tourists visiting this area are not looking solely for climatic conditions, as it was in the beginning of the century, but primarily aesthetic experience or specific atmosphere created by local culture, and what goes with it, also the specific architecture of the region, characterized by wooden construction. These requirements, as well as increasing competition in the hotel market contributed to the fact that in addition to the brick construction, more and more residential buildings or boarding houses are made of wood. They differ increasingly from the patterns from the beginning of the century designed by Stanislaw Witkiewicz, but their characteristics are vividness and "fairy-tale" trait, which is a response to the demands of large numbers of tourists arriving (Fig. 15,16). It is a specific type of architecture, which in a sense continues the style of building in the area, and is inspired both by the history and traditions of the region, weaving also innovative elements as well as more or less successful solutions [1, p. 76] (Fig. 17,18).

4. RESEARCH METHOD

From the perspective of an architect dealing with modern architecture, I notice a lack of efforts in this area, except for a few examples, aimed to develop a modern architectural forms, which on the one hand would refer to specific climate of the region, and on the other, introduce forms of contemporary, modern technologies, which along with the regional design would characterize building trends of Podhale [2, p. 88–93]. This begs the question whether there are any specific elements of these buildings which would demonstrate their distinctiveness, what requirements concerning composition and aesthetics should meet the building in order to express the atmosphere of the region most perfectly. In the beginning of year 2000 I have attempted to identify and systematize the factors determining the regional nature of contemporary objects, as well as extract and compare these characteristics. Therefore research method was established, which, under the terms of undertaken subject focused on the analysis of the sites, in respect of forms and materials used, which I found to be the decisive for the nature of architecture. During the selection, examples of historical sacral objects occurring in this area were listed, representing different trends. Whereas among the modern buildings only those have been selected that are outstanding achievements, forming positive trends of multidirectional exploration of contemporary forms of religious objects. The analysis included three historic buildings located in this area, ie.: 1. St. Simon and Juda the Apostle Church in Białka Tatrzańska, 2. St. Clement Church (now Our Lady of Czestochowa) on Kościeliska Street in Zakopane. 3. Chapel of the Sacred Heart of Jesus in Jaszczurówka. These objects have been considered as especially characteristic, and at the same time, representing distinct styles that have been developed in the area of Zakopane and Skalne Podhale. On the basis of thus adopted criteria, three contemporary objects were analyzed, ie : 1. Church of the Sacred Heart of Jesus in Bukowina Tatrzańska. 2 Church of Our Lady of the Miraculous Medal on Olcza. (Ryc. 1) 3. Church of the Holy Cross on Zamoyskiego street in Zakopane. Then these objects were compared in terms of construction of the form, applied materials and the formation of the space with historical buildings, with regard to technological progress, modern functional requirements and the different way of life in the modern world. (Tab. 1) In order to demonstrate the relation between historic buildings and modern facilities, tabular analysis was created, presenting individual evaluation criteria. It was also examined to what extent their similarity is present. (Tab.2) Selected examples were presented in both graphical (Ryc. 2) and descriptive way. The result of these comparisons include classification and list of the factors indicating the relationship of contemporary objects and historical architecture, determining the regional nature of these objects. The analysis carried out aimed to isolate the most common form of the architectural composition. Their incidence is an empirical confirmation of the validity of the applied type of solution.

The method presented above allows to analyze historical landmarks existing in the area and to formulate design guidelines for new objects in order to obtain the optimal design solution. Designed objects that would meet the criteria resulting from the analysis could become a creative continuation of the style and character of building occurring in the researched area. It would also contribute to the distinctiveness of individual regions of the country, which in the era of globalization and unification is a feature increasingly desired by man. The goal of my work was not to provide final recipe of the design of such facilities, but to present the research method that could be useful during the design work, and draw attention to distinctive characteristics of the existing buildings.

Below I demonstrate the method applied to present the analysis in tabular and graphical form, relating to one of the mentioned above criteria, namely forms of contemporary objects [3, p.100, 232].

5. CONCLUSION

Architecture is a mirror of each era, it reflects the tastes, fashion, or needs of the users, but also the technical potential, economic social and political situation. "Architecture is

omnipresent, with us since we exist, we live with it and in it, in it we are born and we die, it is our environment, proximal and distal. We live within it and being inside (of the building) and its exterior (outside the building, but also in its orbit), which is why everyone should carry in themselves the desire to discover all its secrets [4, p.17]. Architecture of the past is so strong that new objects frequently refer to it by reinforcing the style and character of the region. In addition to the "great architecture" created by renowned architects, there has always arose and still arises what we call traditional building. It is not the opposite of the "great architecture", but it is a phenomenon developing parallel, in its own rhythm and living its own life" [5, p. 78]. Contemporary architecture refers to what was, and what is inscribed in the history and culture of the place, becomes a recognizable, ensuring continuity of the tradition, reflected in the idea of *slow design*. It leads to vernacular architecture, which can be called a familiar, native. Examples of attractive contemporary forms shaping the identity of the place, or ones that contribute to its identity are many. It proves the purposefulness of attempts to introduce compelling new solutions into historically shaped environment. New, unique forms, along with historical ones, determine the distinctiveness and the individual character of a city, creating its identity. According to the definition of Władysław Tatarkiewicz: "*Work of art is a reproduction of things or design of forms, or expression of experience; however only such reproduction, only such design, only such expression, that is capable of astonishing or shocking* [6, p.101].

BIBLIOGRAPHY

- [1] Kęsek Z., Środowisko Mieszkaniowe, Architektura Interaktywna, Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Politechnika Krakowska, *Housing Environment* 2009, vol. 7, brak zakresu stron.
- [2] Kęsek Z., Architektura mieszkaniowa w regionie. Podhale, Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Politechnika Krakowska *Housing Environment* 2005, vol. 3, brak zakresu stron.
- [3] Kęsek Z., *Architektura Sakralna Zakopanego i Skalnego Podhala*, praca doktorska, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie, Wydział Architektury, Kraków 2004.
- [4] Włodarczyk J.A., *Literacki słownik architektury. Wybór subiektywny*, Katowice, Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach 2007, brak ISBN.
- [5] Ciarkowski B., *Neo – Folklor, wernakularyzm i architektura wernakularna*, Kraków, Green2 2009, brak numeru ISBN.
- [6] Trzeciak P., *Historia, psychika, architektura*, Warszawa, PIW 1987, brak numeru ISBN.

O AUTORZE

Jest pracownikiem naukowo dydaktycznym Instytutu Projektowania Urbanistycznego, Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego. Zajmuje się pracą naukową badawczą dotyczącą architektury mieszkaniowej. Jest autorem artykułów w czasopiśmie naukowych i zeszytach konferencyjnych oraz współautorem projektów budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej

AUTHOR'S NOTE

Ph. D. Arch. Zbigniew Kęsek Faculty researcher and lecturer at the Institute of Urban Design, Chair of Housing Environment of Architecture Cracow University of Technology, He is working on research and development of residential architecture. He is the author of articles in scientific journals and conference volumes, and co-author of residential projects and public buildings.

Kontakt | Contact: zbigniewkesek@interia.pl